

DET PARALLELLE LIG:

Historie og myter i italiensk historisk revisionisme efter Renzo De Felice

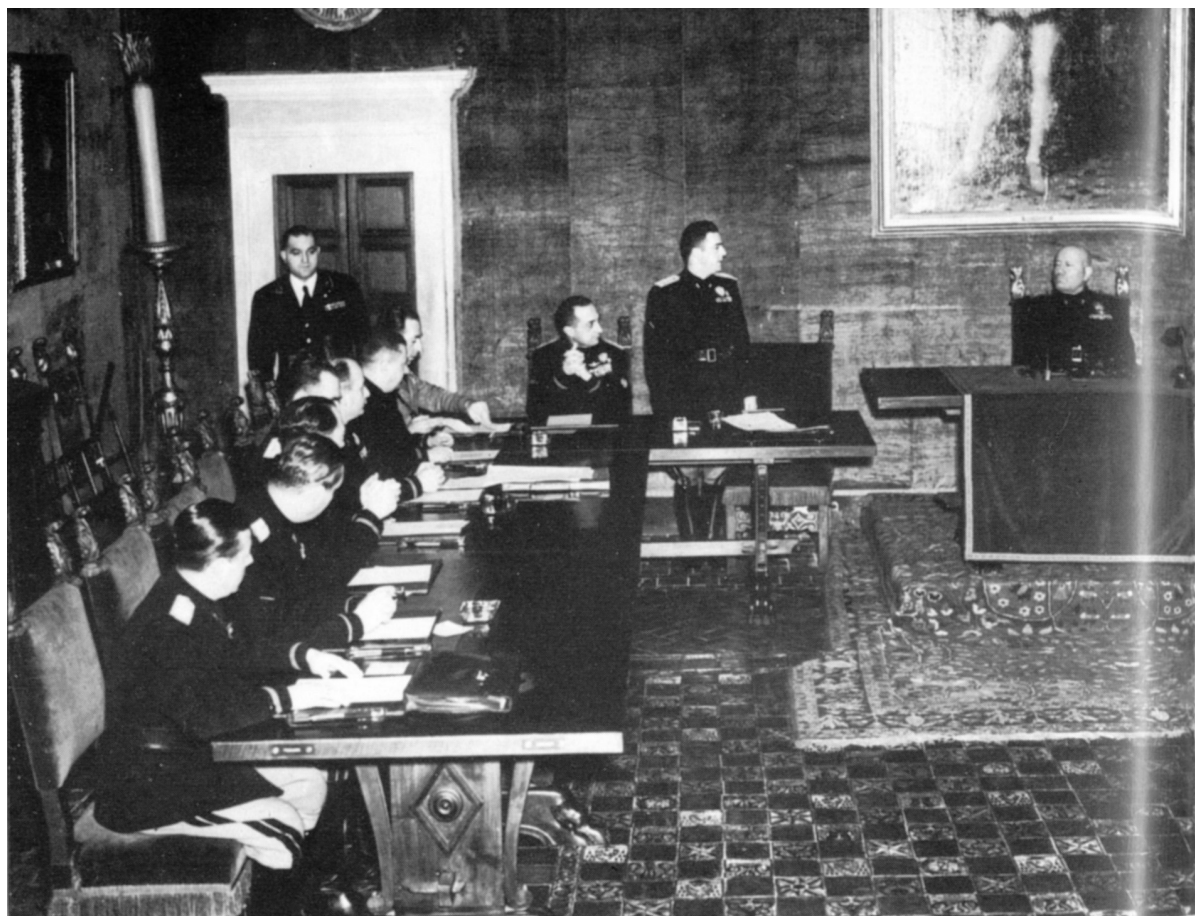
Af Morten Heiberg

Har italiensk historieskrivning lig i lasten? Ifølge den nu afdøde italienske historiker, fascisme-forsker og revisionist Renzo De Felice bygger efterkrigstidens historieskrivning på en falsk forestilling om, at den italienske modstandskamp udelukkende var et nationalt højdepunkt. Revisionismens hovedargument er, at myten om den antifascistiske patriotisme i virkeligheden dækker over en udemokratisk venstrefløj, der har mindst lige så mange ofre på samvittigheden som det fascistiske regime, den så ensidigt kritiserer. Revisionisterne åbner venstrefløjens skabe på vid gab, og ud vælter det med lig som parallelliseres med fascismens ofre. Men sker det på et legitimt grundlag?

Den 30. maj 1924 holdt socialistlederen Giacomo Matteotti en historisk tale i det italienske parlament. Oppositionspolitikeren rettede et skarpt angreb mod fascisternes voldsanvendelse over for politiske modstandere i forbindelse med det netop afholdte parlamentsvalg. Matteotti, der dermed satte spørgsmålstegn ved det parlamentariske flertals legitimitet, blev få dage senere bortført og dræbt af en bande fascister anført af Amerigo Dumini. Det er aldrig blevet bevist, at Benito Mussolini personligt afgav ordren om at myrde regimentskritiker, men i en tale den 3. januar 1925 tog Mussolini "det politiske, moralske, historiske ansvar for det hændte".¹ Mordet på Matteotti symboliserede likvideringen af Italiens parlamentariske system og markerede overgangen til et fascistisk diktatur.²

Den 13. juli 1936 myrdede spanske venstreorienterede officerer monarkistlederen José Calvo Sotelo. Der var tale om en improviseret hævn for en lille gruppe falangisters likvidering af José del Castillo, en yngre officer og tilhænger af republikken. Castillos oprørte officerskammerater havde oprindeligt besluttet at gengælde falangisternes handling ved at myrde Gil Robles, lederen af det spanske højreparti *CEDA*, men da denne var på ferie, bortførte de i stedet Calvo Sotelo og skød ham. Fundet af Calvo Sotelos lig førte til politisk storm og brugtes af højrefløjen til offentligt at legitimere ønsket om et militærkup, der kunne skabe ordnede forhold i landet. Fem dage senere begyndte den militære opstand i Spansk Marokko, der siden hen udviklede sig til en regulær spansk borgerkrig.³

Er mordene på Matteotti og Calvo Sotelo to parallelle begivenheder i det 20. århundredes historie? Umiddelbart synes en historisk obduktionsrapport ikke at kunne fremvise mange ligheder mellem de to afdøde: venstrepolitikeren Matteotti blev myrdet af Mussolinis håndlangere på grund af sit parlamentariske virke, mens højrepolitikeren Calvo Sotelo blev offer for et improviseret hævmord, som ingen forbindelse havde til den republikanske regering.

Sergio Romano, der efter Renzo De Felices død har markeret sig som den historiske revisionismes bannerfører i Italien, er imidlertid ikke i tvivl om det sammenlignelige i de to hændelser. "Elimineringen af Calvo Sotelo var en Matteotti-forbrydelse", skriver Romano og fortsætter: "Er det ikke bizart, at i den progressive historiografi får højrefløjens Matteotti'er færre ord med på vejen en venstrefløjens?"⁴ Man kunne hævde, at italiensk højrevisionistisk historieskrivning i stigende grad afsøger historien for "parallelle lig", der kan godtgøre, at marxisternes fokusering på fascismens forbrydelser kan og bør vendes mod dem selv. Ligesom Auschwitz har mistet sin unikke sta-

tus i historien blandt andet hos den tyske historierevisionist Ernst Nolte, er mordet på Calvo Sotelo i Sergio Romanos univers blevet en Matteotti-forbrydelse. Ofret og dermed bødlens status i historien er om noget blevet det centrale tema i den aktuelle revisionistiske debat. Helterollen i historien kan ikke længere indehaves af dem, der har lig i lasten, men overtages nu af det tavse flertal, "gråzonen", dvs. alle dem, der ikke valgte side.

Er der en fællesnævner for den række af revideringer og nyfortolkninger, der går under navnet historisk revisionisme eller neorevisionisme? Ifølge den marxistiske italienske idéhistoriker Domenico Losurdo er historisk revisi-

Møde mellem Benito Mussolini og hans fascistiske gerarchi. Bemærk Benito Mussolinis symbolske placering i midten på et plateau hævet over de andre.

onisme kendetegnet ved en afvisning af den revolutionære tradition fra 1789 frem til vore dage, idet den skarpt fordømmer både jakobinismen og bolsjevismen. For at illustrere denne tese peger han på, at man i følge revisionisterne ikke kan forstå det 20. århundredes voldshelvede uden den jakobinske revolutionære erfaring. Hitlers jødeudryddelse fortolkes således ikke som en unik begivenhed i verdenshistorien, men derimod som en ængstelig reaktion på den russiske revolutions destruktivitet. Oktoberrevolutionens "myte" er brudt sammen og kaster nu en mørk skygge over den antifascistiske modstandsbevægelse, i hvilken netop kommunismen og bolsjevismen

havde en fremtrædende rolle.⁵ Mod Losurdos antijakobinske fokus kan indvendes, at den *a priori* skubber en hver form for problematisk historiefortolkning i marxistiske kredse fra sig som sagen uvedkommende. Herved undgår forfatteren snildt at forholde sig til de mange ukritiske vurderinger af Stalin som "Historiens store humanist" eller årtiers ulyst til at erkende Gulags destruktive omfang.⁶ Dog synes Losurdos definition i høj grad anvendelig på den gruppe højrefløjshistorikere og publicister, der vedkender sig revisionismen som deres metode. Som anført af den italienske historiker Nicola Tranfaglia taler man inden for denne gruppe traditionelt om to typer revisio-

nisme, hvoraf den ene ikke har en videnskabelig habitus, men ligefrem prøver at falsificere fortidens hændelser og særlig nazismens forbrydelser. Dens mest ekstreme repræsentanter er David Irving i Storbritannien og Robert Faurisson i Frankrig, der sætter spørgsmålstegn ved, hvorvidt Auschwitz overhovedet har fundet sted, eller argumenterer for, at antallet af dræbte i de nazistiske koncentrationslejre er stærkt overdrevent. Den anden slags revisionisme forsøger at begå sig på det videnskabelige felt og koncentrerer sig fortrinsvis om fascismen som fænomen eller prøver at give en samlet karakteristik af de fascistiske regimer.⁷ Dens mest omdiskuterede repræsentanter er de tre tyske historikere Ernst Nolte, Michael Stürmer og Andreas Hillgruber samt deres italienske kollega Renzo De Felice.

I italiensk revisionisme er der endnu ingen paralleller til Irving og Faurissons primitivitet eller for den sags skyld til Noltens komplekse fænomenologi. Nærværende analyse vil godtgøre, at den videnskabelige revisionisme, på trods af erklæringer om det modsatte, er politiserende og uinteresseret i videnskabelige problemstillinger, hvorved den kommer til at ligne sin uvidenskabelige kampfælle til forveksling. At der er tale om en pseudovidenskabelig gråzone bekræftes af, at repræsentanter for de to indfaldsvinkler fører fælles sag ved at optræde sammen i medierne, på konferencer og til offentlige høringer samt referere til hinandens værker og udgive fælles bøger. Herved har man kunnet nyde godt af den uvidenskabelige revisionismes traditionelle medietække og popularitet, samtidig med at det er lykkedes at bibeholde en form for formel videnskabelig legitimitet. Det er desuden ofte overset, at revisionismen i Italien bygger på en årtier lang statslig likvidering eller ignorering af det, som Carlo Ginzburg har kaldt for virkelighedsprincippet eller, forenklet sagt, af eksistensen af ubehagelige historiske hændelser⁸. Uvidenhed om disse forhold synes at ligge til grund for den stigende accept af italiensk revisionisme i de internationale forskermiljøer.

Revisionismens historiske og historiografiske kontekst

En historiebog fortæller ofte lige så meget om forfatteren og dennes samtid som den historiske periode, den behandler. Denne metodiske grundsætning bør man holde sig for øje, når man beskæftiger sig med italiensk samtidshistorie, som om noget har været mærket af landets tumultariske politiske situation. Kommunistpartiet *PCIs* opløsning efter Murens fald har givet anledning til diskussioner om, hvorvidt det ikke var på høje tid med en nyvurdering af partiets rolle i modstandskampen (*la Resistenza*) og i udformningen af Italiens antifascistiske demokratiske forfatning.

Sideløbende hermed har Umberto Bossis løsrivelsesbevægelse *Lega Nord* skubbet den italienske enhedsstat ud i en alvorlig krise. Italiens samling fremstår i dag for mange italienere som centralismen og dermed Roms sejr over det driftige og antibureaukratiske Norditalien. Ydermere har dannelsen af det "postfascistiske" *Alleanza Nazionale*, et parti der på en og samme tid bekender sig til det demokratiske princip og hylder Mussolinis lederskab indtil 1938, skabt debat om, hvorvidt antifascismen er det eneste legitime grundlag for Italiens forfatning. Da Silvio Berlusconi vandt valget i 1994 i koalition med netop de nationalistiske postfascister og de anticentralistiske *leghisti*, blev der for alvor åbnet op for en diskussion af en række centrale temaer, som fascisme kontra antifascisme og betydningen af det nationale.

Knap var den uhellige højrealliance mellem partier med divergerende værdigrundlag kommet til magten, før man kunne spore en *Tendenzenwende* i den offentlige debat. *RAI*, det statslige italienske TV, fik straks i opdrag at problematisere de myter, der var knyttet til modstandsbevægelsen. Anledningen var frigivelsen af de amerikanske *combat film*, filmstumper som allierede styrker havde optaget i krigens sidste tid. I stærkt bearbejdet form (blandt andet med sørgmodig underlægningsmusik til billederne af Mussolini og Clara Petaccis lig) brugte tv-værten Vittorio Zucconi filmstumperne til at sætte spørgsmålstegn

ved antifascismen som den eneste legitime tolkning af Italiens nyere historie. Fascismen og antifascismen blev præsenteret som ligeværdige med henvisning til, at der blev begået grusomheder og fejl på begge sider. Lynchningen af de fascistiske ledere, *gerarchi*, på Piazzale Loreto i Milano i 1945 blev omtrent ligestillet med nazisternes massakre på 335 civile i grotterne ved Fosse Ardeatine uden for Rom i marts 1944. Glemte var de vidt forskellige idealer, som fascismen og antifascismen stod for. Som Franco Ferraresi, en af Italiens skarpeste analytikere af neofascismen, påpegede i avisen *Corriere della Sera* den 9. april 1994, så kunne selv den mest forfærdelige død ikke retfærdiggøre en forkert sag, nemlig fascismens. Andre iagttagere valgte at ironisere over den ny måde at argumentere på: "Alle katte er dødelige; Sokrates er dødelig; ergo er Sokrates en kat. Fascister og antifascister er dødelige, ergo er Mussolini og Modstandsbevægelsen det samme. De er begge to katte". Fortiden præsenteredes således som en optælling af lig på begge sider fremfor en vurdering og analyse af menneskers valg. Den heftige debat vidende i virkeligheden om, hvor vigtigt et politisk redskab TV med tiden var blevet. Kun gennem offentlig eksponering i den bedste sendetid kunne man effektivt vække den afdøde Mussolini til live i italienernes bevidsthed.⁹

Allerede i 1970'erne havde historikeren Renzo De Felice appelleret til en mere forstående tolkning af Italiens fascistiske fortid. I 1987 tog han den politiske konsekvens heraf og opfordrede til at ændre den lov, der forbød gendannelsen af Mussolinis fascistiske parti *PNF*.¹⁰ Officielt kæmpede Renzo De Felice for en ny tolkning af Italiens historie, baseret på en mere objektiv, saglig og kildestyret tilgang til historien. Flere af De Felices hårdeste kritikere mente dog, at kravet om et paradigmeskift blot var et sofistikeret våben i den kulturkamp mellem venstre og højre, der havde præget Italien i årtier. I kritikernes øjne opvurderede De Felice bevidst fascismen gennem en overflod af dokumenter, som ikke alle var lige repræsentative, samtidig med at han

fremstillede antifascismen og modstandskampen som en myte.¹¹ Mens Renzo De Felice og hans elev Ernesto Galli della Loggia's forfatterskaber tidligere er blevet introduceret for danske læsere, har revisionismen i italiensk populær historieskrivning hidtil ikke været genstand for nogen analyse på dansk.¹² Det samme gælder historikerstriden, "la grande polemica", der begyndte i forsommeren 1998 og siden spredte sig til flere europæiske lande, blandt andet Spanien. Udgangspunktet for debatten var en bog, hvori Italiens massive militære støtte til General Franco under Den Spanske Borgerkrig vurderedes som en moralsk forsvarlig handling.¹³ Det var i denne debat, at den tidligere italienske ambassadør i Sovjetunionen, Sergio Romano, fik profileret sig som Italiens førende revisionist.

Den italienske revisionisme repræsenterer ved årtusindskiftet både brud og kontinuitet i forhold til De Felice og den internationale revisionismetænkning. Dens førende repræsentanter er ud over Romano journalisten Indro Montanelli samt historikerne Francesco Perfetti, Ernesto Galli della Loggia, Giovanni Sabbatucci, Giovanni Belardelli og Luciano Cafagna. Til forskel fra De Felice arbejder nutidens revisionister ikke i samme grad på grundlag af arkivforskning. Deres tilgang er for de to førstes vedkommende journalistisk og populærvidenskabelig, hvilket dog ikke har afholdt dem fra at opnå ekspertstatus i dele af det italienske mediebillede, mens de sidstnævnte fortrinsvis skriver historiske monografier og debatbøger.

Revisionismen opererer efter De Felices død i spændingsfeltet mellem akademisk historie og journalistik, hvorved den kan trække på en betydelig faglig indsigt og samtidig have gennemslagskraft i medierne. En altafgørende inspiration for nutidens revisionister er De Felices interviewbøger, *Intervista sul fascismo* (Samtale om fascismen, 1975) samt *Rosso e Nero* (Rød og sort, 1995), i hvilken den italienske historiker definitivt bekender sig til revisionismen som historikerens metode. "I sit væsen kan historikeren ikke være andet end revisionist, eftersom han arbejder ud

fra, hvad hans forgængere har opnået og prøver at uddybe, korrigere, forklare deres rekonstruktion af hændelserne”, skriver De Felice og placerer dernæst ansvaret for den traditionelt set ensidige og unuancerede tolkning af modstandskampen hos de historikere, der arbejder inden for det antifascistiske paradigme: “Der mangler den videnskabelige habitus, der mangler de virkelige forskere, der mangler en verdensanskuelse i stand til at se over ud over den politiske pragmatisme [...]. Antifascismen kan ikke være den eneste nøgle til forståelsen af modstandsbevægelsen historiske betydning”.¹⁴ Gang på gang reflekterer nutidens revisionister over disse sætninger i bøger, avisartikler, pamfletter, radio- og tv-programmer.¹⁵

Italiensk historierevisionisme passer til Losurdos definition af fænomenet som en antijakobinsk historieforståelse. I Italien er revisionisternes historiske genstandsfelt fortrinsvis det 20. århundredes historie med særlig vægt på de turbulente år fra Mussolinis magtovertagelse i 1922 til den demokratiske forfatnings vedtagelse i 1946. Inspireret af den franske historiker François Furet, anfægter Renzo De Felice den marxistiske opfattelse af fascismen som en af de måder, den kapitalistiske magt manifesterer sig på. Ligeledes afviser han den deraf afledte betragtning om, at den konsekvente antifascisme nødvendigvis må bekæmpe kapitalismen og det borgerlige samfund.¹⁶ Venstrefløjshistorikernes “accept” af sovjetkommunismens forbrydelser og diktatoriske udformning er ifølge revisionisterne aldeles utroværdig og viser deres manglende lyst og evne til at lære af historien. I revisionisternes øjne er denne “legalistiske” historieforståelse uforenelig med marxisternes ensidige fordømmelse af fascismen som det værste af alle onde (“Il male assoluto”).¹⁷

Den revisionistiske kritik får vidtrækkende historieteoretiske og metodologiske konsekvenser, idet den stiller spørgsmålstejn ved værdien af traditionelle kausalforklaringer og forsøger at bryde den generelle konsensus om, hvad der kan siges at have faktisk status i historien. I italienske revisionisters egen selv-

forståelse er revisionismen derfor et tiltrængt opgør med den marxistiske historieskrivnings hegemoni. I stedet anlægges en ideologihistorisk vinkel på fascismen ud fra devisen om, at alt hvad der blev taget alvorligt af dem, der delte den fascistiske ideologi, også bør tages alvorligt af den, der iagttager fænomenet i historiens bakspejl. Kort sagt: er man marxist, er man *a priori* ude af stand til at forstå historien i almindelighed og fascismen i særdeleshed.

Den italienske revisionismetænkning er således under indflydelse af den internationale revisionisme. Men hvorved adskiller den italienske variant sig, og hvilken udvikling synes den at tage? Først og fremmest har den en anden udviklingshistorie, idet italienske revisionisters delvise frikendelse af fascismen næppe havde haft så let spil, hvis den ikke havde været knyttet til en bestemt statslig praksis. Således er mange af fascismens alvorligste forbrydelser ikke nævnt i officielle ministerielle publikationer vedrørende Italiens historie. Vil man for eksempel vide noget om italienernes brug af giftgas i Etiopien, leder man forgæves efter væsentlige dokumenter herom i udenrigsministeriets kildesamling *Documenti Diplomatici Italiani*, på trods af at ministeriets arkiv besidder endog meget centralt materiale vedrørende dette spørgsmål. Det er påfaldende, at De Felice, som næstformand for ministeriets udgivelseskommission, ikke fandt disse dokumenter værdige til publicering. Det samme gør sig gældende for hans egen Mussolini-biografi, hvor det ellers ikke skorter på kilder og henvisninger, og en række officielle militærhistoriske værker. Beskyldningerne går på, at ministerierne har anvendt *lo stile buonista*. Det vil sige, at man bevidst har formidlet et venligt billede af Italiens fascistiske fortid.¹⁸ Hvorvidt der er tale om en sammensværgelse fra ministeriernes side, om uvidenhed, inkompetence eller hildethed hos de ansatte historikere, kræves der et sikrere slutningsgrundlag for at kunne afgøre. Hvorom alting er, så har de ministerielle publikationers udeladelser leveret et legitimt grundlag for den historiske revisionismes benægtelser og re-

duktionismer. Den italienske stat har således aktivt bidraget til at fremme et problematisk fortolkningsparadigme.

Indro Montanellis afrikanske drøm eller historien om virkelighedsprincippet status i efterkrigstidens Italien

Forfalskninger, benægtelser og problematiske fortolkninger er selvfølgelig ikke udelukkende neorevisionismens domæne og har eksisteret til alle tider. Den katolske kirkes fremstilling af Det konstantiske gavebrev, hvorved man legitimerede sig selv som det romerske imperiums retlige arvtager, er et klassisk eksempel herpå.

Vor historie begynder imidlertid i 1965, hvor det man med et konspiratorisk udtryk kunne kalde for udeladelsesstrategien første gang kom til offentlighedens kendskab. Dette år begyndte historikeren Angelo Del Boca at publicere sine undersøgelser om det fascistiske Italiens anvendelse af kemisk krigsførelse i Etiopien under den italiensk-etioopiske konflikt i 1935-36.¹⁹ I den internationale litteratur var der allerede skrevet meget om Italiens brud på Geneve-protokollens forbud mod anvendelse af giftgas, som Italien selv havde underskrevet i 1925. Både under selve etiopienskonflikten og i de historiske værker, der begyndte at dukke op efter 2. Verdenskrigs slutning, var forholdet veldokumenteret. Et konventionelt værk som *The New Cambridge Modern History* skrev for eksempel i 1960 at "i begyndelsen af 1936 kollapsede den etiopiske modstand, takket være italienernes brug af giftgas både over for soldater og civile, som var helt uden nogen form for beskyttelse".²⁰ Der skulle imidlertid gå næsten tre årtier før giftgasepisoderne blev officielt anerkendt fra den italienske regerings side. Den såkaldte "I. Republik" skulle falde, en embedsmandsregering komme til, før at den forkætrede Del Boca kunne få en slags officiel oprejsning. I mellemtiden var han ifølge eget udsagn blevet offer for hysteriske modangreb, benægtelser, trusler, overgreb, sågar forsøg på at slæbe ham

i retten samt beskyldninger for aktiv antipatriotisme og for at have krænket hærens ære.²¹

Del Bocas skrifter sandsynliggjorde, at staten både åbenlyst og i det skjulte havde været med til at formidle et billede af det fascistiske imperium som en mere human form for kolonistyre. Det italienske parlament, som jo netop hvilede på en antifascistisk forfatning, gjorde i 30 år intet for at komme Del Boca til undsætning. Der er aldrig blevet iværksat nogen officiel undersøgelse af det fascistiske Italiens grusomheder i Etiopien, Somalia og for den sags skyld Libyen, og de ansvarlige for udryddelseskrigene i Afrika er aldrig blevet dømt. Enkelte af de ansvarlige officerer og politikere er endog i anden sammenhæng blevet begavet med hædersbevisninger af det demokratiske, republikanske Italien.²²

Myten om den humane italienske kolonialisme er navnlig knyttet til populær-historie-skrivningens *grand old man*, journalisten Indro Montanelli. Som ung officer og sympatisør med det fascistiske Italien meldte han sig frivilligt til etiopienskrigene og skrev om dem til hjemlandet.²³ Senere brød Montanelli med regimet, men i efterkrigstiden, som officielt stod i antifascismens tegn, fortsatte han dog ufortrødent med at forsvare det italienske afrikaeventyr. Som mange andre journalister, der havde tjent fascismen og siden taget afstand fra den, fik Montanelli en fremtrædende plads i italiensk kulturliv. Som klummeskriver i avisen *Corriere della Sera* og flittig udgiver af populærhistoriske værker om stort set alle aspekter af Italiens historie, har Montanelli om nogen bidraget til den italienske myte om den fascistiske kolonipolitik som en særlig human form for imperialisme. Efter at Del Boca i 1995 havde fremlagt de senest tilgængelige beviser på Mussolinis personlige ansvar for blodsudgydelserne i Etiopien, skrev Montanelli i sin avis-klumme: "Jeg er overbevist om, at vores kolonialisme, blandt alle, har været den mest humane, eller den mindst inhumane, hvilket bevises af det minde, som etiopierne og ikke mindst eritreanerne har bevaret om italienerne". Tidligere samme år skrev han om giftgasepisoderne: "[General]

"Jeg er overbevist om, at vores kolonialisme, blandt alle, har været den mest humane, eller den mindst inhumane". Indro Montanellis udsagn fra 1995 står i skærende kontrast til de grusomheder, det fascistiske Italien vitterlig begik i Østafrika.

Badoglio forstod med snilde at anvende de enorme resurser Mussolini havde stillet ham til rådighed. Men mellem disse var der ingen giftgasser; og havde der været det, blev de kun anvendt i eksperimentelt øjemed i enkelte tilfælde²⁴. Del Boca havde på dette tidspunkt været en yndet genstand for Montanellis skarpe pen i aviserne *Corriere della Sera*, *Il Giornale* og *La Voce* i henved 30 år.

Debatten tog imidlertid en uventet konstruktiv drejning, idet Del Boca noget uventet fik Montanelli til at opfordre den italienske regering til at tone rent flag i spørgsmålet om Italiens kolonipolitik under fascismen. Snart foregik der en ophedet forespørgselsdebat til udenrigs- og forsvarsministeren i parlamentet. Del Boca samlede dernæst 30 historikers underskrifter, som blev sendt til regeringen. At

noget var ved at ske, understregedes af, at general Alberto Rovighi, som havde fået i opdrag af forsvarsministeriets at skrive etiopienskonfliktens historie, indrømmede i en artikel i avisen *Il Messaggero*, at der systematisk og kontinuerligt var anvendt giftgas.²⁵ Snart efter fremlagde mange tidligere officerer dokumentation for, at Del Bocas udlægning var sandfærdig. Den 7. februar 1996 kom den første officielle italienske anerkendelse af giftgas-episoderne i form af et ministerielt svar på forespørgselsdebatten. I en række defensive og tvetydige kancellisproglige formuleringer blev der gjort opmærksom på, at det italienske parlaments første samling den 31. juli 1947 allerede med vedtagelsen af fredstraktaten havde anerkendt det tidligere regimes fejltagelser. Desuden gjorde ministeren opmærksom på, at hvad der ikke blev publiceret fra officielt hold, stod til forskerens rådighed i følge gældende arkivlovgivning. Ministeren indrømmede dernæst, at der var blevet smidt sennepsgasbomber fra fly, samt at artilleriet havde affyret granater med sennepsgas og arsin, og at når general Badoglio havde hævdet, at anvendelsen var sket ved en fejl, havde han talt imod bedrevidende.²⁶

En uge senere indrømmede Montanelli endeligt, at dokumenterne gav ham uret. Han gav dernæst Del Boca en officiel undskyldning, men indskød dog følgende bemærkning, der rammer et centralt punkt i den populær-, eller om man vil, uvidenskabelige revisionisme, nemlig afvisningen af det historiske dokumentets henvisningskraft og opvurderingen af "Io c'ero"-princippet eller på dansk "jeg var på stedet"-princippet: "Disse dokumenter er utvivlsomt autentiske. Blot vil jeg dog sige til Del Boca, som er mange år yngre end mig og som derfor ikke har nået at se visse ting med sine egne øjne, at i de italienske krige svarer 'faktum' ikke altid, eller rettere næsten aldrig til 'dokumentet' ".²⁷ Den slags dokumenter, som Montanelli ikke kunne forlige sig med, er fotografisk gengivede i en af Del Bocas seneste bøger. Et par eksempler fra Mussolinis hånd lyder: "Jeg giver hermed endnu engang Deres Excellence lov til at påbegynde

og gennemføre en systematisk terror- og udryddelsespolitik af oprørerne og den medskyldige befolkning" og "For at gøre det af med rebellerne som det var tilfældet i Ancober, anvend gas".²⁸

Med Del Bocas pionerarbejde er der blevet åbnet op for en afmytificering af den fascistiske kolonipolitik og en erkendelse af Mussolinis ansvarlighed for fascismens forbrydelser i en bredere offentlighed. Afmytificeringen eller dekonstruktionen af Montanellis historiske revisionisme tillader os ligeledes at forstå dens tilblivelseshistorie. Indro Montanellis afrikaniske drøm er nemlig ikke taget ud af den blå luft. Den er i realiteten blot en videreførelse af fascismens egen forestilling om, hvordan et nyt romersk imperium skulle indrettes. Til forskel fra Storbritannien og Frankrig, som i fascistisk ideologi opfattedes som arvtagerne efter Roms hovedfjende Karthago, og hvis imperialisme notorisk byggede på udspekuleret handel og kynisk udbytning, skulle det italienske *Impero* bygge på noblere og mere humane principper, der blandt andet sigtede på at indlemme de koloniserede folk i imperiet.²⁹ Som anført af Del Boca optræder giftgas-angrebene på sagesløse civile ikke i Montanellis fremstilling af den "humane", "anderledes" og "tolerante" form for kolonialisme, som italienerne grangiveligt skulle have praktiseret i Afrika.³⁰

Man kunne nemt forledes til at tro, at Montanellis ukritiske overtagelse af fascismen eget selvbillede blot er udtryk for populærhistorikerens manglende kildekritiske forståelse og derfor ikke ville være at finde i den mere salonfæhige videnskabelige revisionisme. I sin kritiske indledning til den italienske udgave af Ernst Noltes *Der europäische Bürgerkrieg 1917-1945. Nationalsozialismus und Bolschewismus*, argumenterer historikeren Gian Enrico Rusconi imidlertid for, at også den noltianske, fæmenologiske tilgang til historien fører til en stadig mere ukritisk identifikation med det historiske emne, der arbejdes med, således at man ikke længere kan skildre virkelighed fra projicerede fantasier.³¹ Et tilsvarende argument anvender den engelske historiker Denis Mack Smith i sin kritik af De Felices

Mussolini-biografi, som han med en ironisk henvisning til både værkets kolossale omfang og forstående tolkning af fascismen kalder for et "monument tilegnet il Duce".³² Det kan desuden anføres, at Montanellis bagatellisering af giftgasepisoderne har en pendant i Noltes eufemistiske sprogbrug om Auschwitz. Nolte betoner således det ubestridelige i "at mange hundred tusinde mennesker døde, og ydermere at en bemærkelsesværdig stor del af disse var jøder".³³

Indro Montanellis alternative virkelighedsopfattelse eller "io c'ero"-princippet har ikke kun bragt ham i opposition til historikere som Del Boca, men sågar til det fascistiske styre selv. Ifølge eget udsagn blev Montanelli udvist fra Spanien i 1937, idet hans øjenvidneskildringer til *Corriere della Sera* ikke huede det fascistiske styre: "Jeg var på stedet lige fra dette regimes fødsel og min fortolkning af hændelserne var sådanne, at de kostede mig en udvisning fra landet, hvilket burde give min udlægning en vis troværdighed".³⁴ Hidtil ukendt kildemateriale fra det italienske udenrigsministeriums arkiv stiller imidlertid spørgsmålstegn ved sandfærdigheden i dette udsagn og rokker ved selve grundlaget for Montanellis "io c'ero"-princip, nemlig øjenvidneskildringen. Den 19. august 1937 skrev den italienske udenrigsminister Galeazzo Ciano i et telegram til den italienske hærledelse i Spanien, at Montanelli i sin avis-korrespondence ikke bestilte andet end at understrege, hvor lidt modstand italienerne mødte under deres felttog i Nordspanien. Montanelli havde beskrevet en krigshandling forud for Santanders fald som "en lang spadseretur med en eneste fjende: varmen".³⁵ Beskrivelsen svarer da heller ikke til, hvad der vides om slaget. Bastico undersøgte sagen og svarede dernæst Ciano, at Montanelli for tiden opholdt sig i Frankrig, og at det var ganske vist, at han ikke på noget tidspunkt havde været i krigszonen, ja end ikke i nærheden af bagtropperne, hvorfor generalen foreslog, at han blev fjernet fra listen over akkrediterede journalister.³⁶ Kort sagt, Montanelli var højst sandsynlig ikke til stede, da krigshandlingen fandt sted.

De to spanske borgerkrige

Ikke en spansk borgerkrig, men derimod to! Sådan lyder Sergio Romanos fortolkning af Den Spanske Borgerkrig, en udlægning, der førte til en skarp meningsudveksling i de italienske medier i 1998. Man talte ligefrem om en *Historikerstreit*, som efterfølgende har fået sit eget italienske navn, *La grande polemica*. Baggrunden for debatten var udgivelsen af to korte tekster vedrørende antifascisten Giuliano Bonfante, der meldte sig til kamp i 1936 på Republikkens side og senere desillusioneret meldte sig ud af kommunistpartiet, samt Edgardo Sogno, der meldte sig til Mussolinis spanienschær i 1938. Tesen om de to krige lyder således:

Giuliano Bonfantes krig begyndte i Madrid i sommeren 1936, da han via radioen fik at vide, at militæret havde indtaget Burgos, Ávila, León og Córdoba [...] Edgardo Sognos begyndte derimod i sommeren 1938, da han gik fra borde fra et italiensk skib i Puerto Santa María. Umiddelbart synes de to at have kæmpet den samme krig på forskellige tidspunkter. I virkeligheden deltog de i to forskellige krige, som historikerne, i modsætning til den fremherskende tendens, burde studere som forskellige begivenheder i Europas politiske historie i mellemkrigstiden. Bonfante væbnede sig til en kamp mellem fascisme og antifascisme; Sogno tog afsted som frivillig til en krig, hvor den ene af de stridende parter, antifascismen, var på vej til at blive kommunisme [...]. Krigen holdt således op med at være en krig mellem fascisme og antifascisme for at blive en krig mellem fascisme og kommunisme. Det var i dette øjeblik, at Sogno besluttede at tage afsted. Kæmpede han for fascismen? Objektivt set, som marxisterne elsker at sige det, kæmpede han for Franco og for det regime, som blev dannet efter sejren. Var det et fascistisk regime? [...]. Lige så snart spørgsmålstegn af politisk interesse meldte sig i forholdet mellem Spanien og aksemagterne, afviste Franco enhver form for indblanding og viste sig på stolteste vis som spanier. Stoltheden inspirerede ham til både grusomme og forudsende handlinger. Han var grusom, da han afvi-

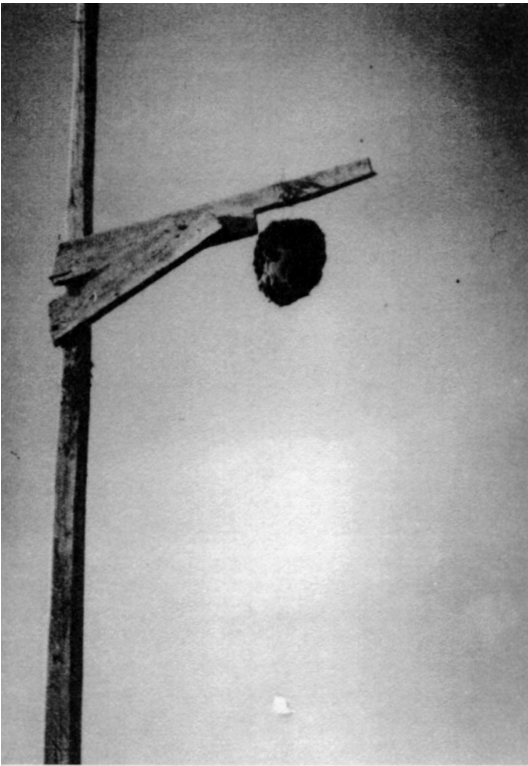
ste at lytte til det italienske ønske om at vise nåde over for republikanske krigsfanger. Han var forudseende, da han modstod opfordringerne fra aksemagterne til at intervenere og således holdt sit land ude af krigen. Han var grusom, forfængelig og stridbar, men behandlede aldrig den spanske befolkning som Gottwald, Novotny, Rakosi, Dimitrov, Grotewohl, Georghiu-Dej, Ceaucescu og andre kommunistiske ledere fra efterkrigstiden behandlede befolkningen i deres respektive lande. Dette forhold bekræftes af, at man i den sidste fase af Francos liv og efter hans død kunne konstatere, at Spanien, trods diktaturet, havde bevaret den nødvendige energi og de nødvendige evner til at klare fremtidens politiske og økonomiske udfordringer. Alt i alt, når regnskabet skal gøres op og med bevidstheden om, hvad der ellers ville være sket, må man konkludere, at Bonfante gjorde klogt i at forlade [kommunist]partiet i 1937, og at der intet ondt var i, at Sogno meldte sig til kamp i 1938.³⁷

Fortolkningen er problematisk og måske typisk for den, der ikke er historiker af profession. Først og fremmest gør Romano med sine individcentrerede tolkninger sig ingen overvejelser om kildematerialets repræsentativitet. Er Edgardo Sognos erindringer for eksempel repræsentative for de fascistiske spanienstrivillige? Ifølge Sogno meldte han sig frivilligt til Mussolinis spanienshær i 1938 med det formål at kæmpe for reetableringen af det spanske monarki, som han opfattede som selve grundlaget for den spanske enhedsstat, og uskadeliggøre den kommunistiske trussel.³⁸ Kommentaren virker unægtelig som en efter-rationalisering, og hans oplevelser svarer da heller ikke til størsteparten af de frivilliges. Som anført af militærhistorikeren Lucio Ceva bestod Mussolinis volontørkorps (foruden direkte tvangsudskrevne soldater) for størstepartens vedkommende af folk fra det fattige Syditalien og øerne. Der har først og fremmest været tale om mennesker, der i håb om at slippe ud af deres egen elendighed har ladet sig lokke af Mussolinis løfter om generøs betaling.³⁹ Om de overhovedet har vidst, hvad borgerkrigen gik ud på, er nok tvivlsomt; ja

mange har formodentlig ikke engang vidst, hvor Spanien lå. Det har i hvert tilfælde næppe været forfinede overvejelser om den fremtidige styreform i Spanien, der lå til grund for deres beslutning om at melde sig. Dertil var deres egen elendighed og uvidenhed simpelthen for stor.

Romanos splittelse af borgerkrigen i to forskellige krige forudsætter, at man ser stort på en række komplekse forhold, som jeg her meget kort skal gøre rede for med henvisning til en række kompetente værker. Opstanden fremprovokerede en situation, hvor det fra regeringshold skønnedes nødvendigt at bevæbne arbejderklassen for overhovedet at kunne forsvare Republikken. Således gjorde oprørerne indirekte mere for at fremskynde en revolutionær situation, end arbejderbevægelsen selv syntes at have været i stand til på dette tidspunkt.⁴⁰ Det er derfor problematisk at hævde, at det var korrekt at Sogno meldte sig til kamp i 1938, eftersom analysen ikke tager højde for konsekvenserne af generalernes oprør. Det er heller ikke uden problemer, når Romano lader forstå, at den italienske intervention, her repræsenteret ved Edgardo Sogno, uselvsk støttede Francos antikommunistiske korstog. Den italienske udenrigspolitik sigtede målrettet på at gøre Spanien til en klientstat og på at svække Frankrigs handlemuligheder i Middelhavet.⁴¹

Romanos tese, om at Franco på forudseende vis modstod aksemagternes pres ved indgangen til 2. Verdenskrig, er direkte hentet fra den frankistiske hagiografi. Som anført af Paul Preston kunne Franco ikke, og Hitler ville ikke betale prisen for Spaniens deltagelse i 2. Verdenskrig, ligesom Mussolini ikke var synderlig interesseret i at fremprovokere en spansk intervention under sit møde med Franco i Bordighera den 12. februar 1941, idet italieneren ikke ønskede endnu en konkurrent til de franske kolonier i Nordvestafrika.⁴² Romano understreger desuden, at italienerne prøvede at presse Franco til undgå summariske henrettelser af republikanske fanger i 1937, hvilket er fuldt ud korrekt. Denne handling var imidlertid ikke et udtryk for hjerte-

At klynge modstandsledernes afhuggede hoveder op på en pæl til skræk og advarsel var blot en af mange måder, man terroriserede civilbefolkningen på.

rum, men derimod en realistisk vurdering af, at disse likvideringer kunne ødelægge den nationale forsoning mellem de stridende parter efter borgerkrigens slutning og dermed besværliggøre Francos muligheder for at regere effektivt.⁴³ Den "humane" opførsel står i modsætning til de grusomheder, som italienerne selv begik i Spanien. Bombningen af civile mål var en naturlig del af den italienske krigsførelse. Italien deltog med tre fly i bombningen af Guernica den 26. april 1937, ligesom den 41 timer lange bombning af Barcelonas beboelseskvarterer i marts 1938, hvor mange hundreder af civile mistede livet, skete på Mussolinis direkte ordre.⁴⁴ En læsning af nogle af de hundredevis af operationsordre, der i

dag bevares i det italienske forsvarsministeriums arkiv, bekræfter, at luftbombardementer af civile mål var hyppigt forekommende.⁴⁵ Desuden forsynede Mussolini spanierne med materiel til kemisk krigsførelse og gav ved én lejlighed Franco *carte blanche* til anvende disse forbudte våben, hvilket Franco dog ikke benyttede sig af.⁴⁶

Det sidste kritisable punkt i Romanos fortolkning hidrører hans kontrafaktiske hypotese om, at Bonfante og Sogno gjorde godt i at handle, som de gjorde, i betragtning af "hvad der ellers ville være sket". Hvordan det ville være gået, fortæller Romano også om: "Men det er i Spanien, for præcisionens skyld, at sovjetkommunismen udviklede sine imperialistiske strategier. Hvis Republikken havde vundet, ville den være blevet det første folkedemokrati i Europa".⁴⁷ Ved folkedemokrati forstår Romano de styreformer, der udvikledes i de lande, "som Den Røde Hær erobrede efter 2. Verdenskrig".⁴⁸ Gabriele Ranzato, en af Italiens førende borgerkrigsekspert, har anholdt det problematiske i denne formulering, nemlig at man forklarer det, der skete før, med det der skete efterfølgende, en slags omvendt kausalforklaring. Romano bruger efterkrigstidens styreformer i Østeuropa til at forklare, hvad der ville sket i mellemkrigstidens Spanien.⁴⁹

Der er flere forhold, som må tages i betragtning, inden man som Romano ensidigt fokuserer på Sovjet og Kominterns "undergravende" virksomhed i Spanien.⁵⁰ Først og fremmest intervererede Sovjet i Spanien, fordi det stod klart, at hverken Tyskland eller Italien respekterede non-interventionsaftalen (Stalin gav først grønt lys i midten af september 1936).⁵¹ For det andet var hensigten med Sovjets hjælp at styrke det kollektive sikkerhedssystem mod den fascistiske trussel. Stalin vidste, at USSR kun kunne spille en underordnet rolle i konflikten,⁵² og at det var først og fremmest op til de vestlige demokratier at imødegå den fascistiske trussel, hvilket den republikanske ambassadør Pascua fik at vide af Stalin i så bestemte vendinger, at der ikke var noget at tage fejl af. Selv om sovjetisk propaganda støttede Repu-

blikken, var den reelle hjælp, hverken så stor som den anti-kommunistiske eller for den sags skyld den pro-stalinistiske historiografi gerne vil gøre den til. Den nyeste forskning vedrørende Sovjetunionens reelle militære forsyninger viser, at de var langt mere beskedne end hidtil antaget, og at Stalin i sommeren 1938 affærdigede Republikkens nødråb om flere våben med et notat om, at "spørgsmålet ikke længere er vigtigt". Ifølge militærhistorikeren Gerald Howson snød Sovjet Spanien for et beløb på mindst 50 millioner dollars i forbindelse med diverse våbenhandler og sendte oftest elendige eller direkte ubrugelige våben. Til sammenligning havde Republikkens guldreserver, som blev overført til Sovjetunionen, en værdi af 514 millioner dollars.⁵³ Disse forhold kan dog ikke læses uafhængigt af det spanske kommunistpartis styrkede indflydelse, hvilket ikke alene skyldtes hjælpen fra Sovjet, men også at den republikanske enhed med tiden kollapsede. Ingen har endnu skrevet fyldestgørende om følgende paradoks: kommunistpartiets indflydelse var højest på det tidspunkt, hvor den sovjetiske hjælp befandt sig på et yderst beskedent lege efter lukningen af den franske grænse og de effektive italienske torpedoangreb på fragtskibe i Middelhavet. Efter slaget ved Ebro, bad Republikken forgæves om flere forsyninger, mens italienerne og tyskerne øgede deres. Da Stalin endelig gik med til ekstra hjælp, var det i realiteten for sent.

Set i bakspejlet kan det undre, at Sergio Romanos udtalelser vakte så stor debat. Dels var synspunkterne gammelkendte, dels var de umiddelbart møntet på en konflikt uden for fædrelandets grænser. Opvurderingen af interventionen i Spanien til ren og skær idealisme og antikommunisme går tilbage til de erindringsbøger, som fascistiske politikere, embedsmænd og militærfolk udgav i et forsøg på at redde deres eget eftermæle.⁵⁴ Forskellen på den gang og i dag er givetvis, at i 50'ernes antifascistiske kredse blev bøgerne mere opfattet som de fascistiske *die hards'* sidste krampe-trækninger, mens de samme synspunkter vakte forargelse i 90'erne, da de blev fremført af en

person, der formelt havde tjent den italienske, antifascistiske stat i årevis som ambassadør.

Mens Romanos fortolkning af borgerkrigen rettelig vakte harme i antifascistiske kredse, var to af hans tidligere skrifter næsten gået ubemærket hen. Det drejede sig om to debatbøger fra henholdsvis 1992 og 1997, *I falsi protocolli. Il 'complotto ebraico' dalla Russia di Nicola II a oggi* (De falske protokoller. Det 'jødiske komplot' fra Nikolaj 2.s Rusland til idag) og *Lettera a un amico ebreo* (Et brev til min jødiske ven), som begge stiller sig kritiske over for jødernes "officielle" status som historiens uskyldige ofre. Den første tekst omhandler *Sions Viser Protokoller*, et falsum som den russisk-ortodokse kristne Sergei Nilus konstruerede i 1905 på zarens politiske foranledning for at vise de metoder, som jøderne havde tænkt sig at anvende for, som Romano skriver, "at få magten i verden".⁵⁵ Pamfletten blev senere trykt i kæmpeoplæg i Italien på Mussolinis direkte foranledning. Som anført af Enrico Deaglio er Romanos bog mest af alt et opkog af den franske højrefløjshistoriker Pierre-André Taguieffs tobindsværk om Sion-protokollerne og fremstår, på grund af den uforholdsmæssige megen plads gengivelsen af forfalskninger tildeles, mest af alt som en sørgelig repræsentation på protokollerne i den italienske samfundsdebat.⁵⁶ I *Lettera a un amico ebreo* indfører Romano læseren i, hvorfor jøderne muligvis selv har fremprovokeret *Holocaust*. Forklaringen er blandt andet, at jødedommen "er en af de ældste, mest introverte og tilbagestående trosbekendelser, der nogensinde har været praktiseret i vesten", ligesom jøderne med deres ensidige tankegods og tribale adfærd ("tic mentali e tribali") og smålighed ("grettezza") har bidraget aktivt til de kommunistiske revolutioner og skaffet sig vigtige poster i kultur- og samfundslivet.⁵⁷

Romano er af den opfattelse, at staten Israel har gjort *Holocaust* til sin "livsforsikring", et perspektiv som udvides i bogen *Confessioni di un Revisionista* (En revisionists bekendelser, 1998). Her godtgøres det, hvordan jøderne med denne særegne police i hånden selv har foretaget etniske udrensninger. Sammen-

koblingen mellem Holocaust og israelernes egne etniske udrensninger får imidlertid en uventet drejning i afsnittet *L'eccezione israeliana*. Således begynder fortællingen med at forklare hovedårsagen til Israels dannelse, nemlig "det hitlerske folkemord", som førte til styrkelsen af den zionistiske bevægelse og legitimerede kravet om en selvstændig jødisk stat. Dernæst behandler Romano jødernes brutale etniske udrensninger og mord på 250 palæstinensere i forsøget på at skabe en mere homogen jødisk stat, for til sidst at munde ud i en realpolitisk betragtning om at "det er sørgeligt at måtte konstatere det, men under visse forhold kan den etniske udrensning forekomme politikeren at være den eneste udvej for at garantere sin stats integritet".⁵⁸ Grundet tekstens opbygning og udgangspunkt i det jødiske martyrium, må man uvægerlig stille Romano det spørgsmål, om der i denne kyniske statsmandsrealisme dermed også ligger en mulig frikendelse af "det hitlerske folkemord". Det spørgsmål har den italienske revisionist, som Indro Montanelli i øvrigt forsvarede som en "skånelsesløs kritiker af antisemitismen", klogelig nok valgt ikke at svare på.⁵⁹

At Romanos teser med enkelte undtagelser ikke interesserede den italienske offentlighed viser, hvordan jødespørgsmålets status i Italien i dag ikke længere automatisk er knyttet til debatten om fascisme og antifascisme. Som påpeget af Deaglio har der efter fascismens fald i Italien næppe nogensinde været anvendt et så hårdt og kontant sprogbrug over for jøderne som i Romanos skrifter, og aldrig har tavsheden været større.⁶⁰ Revisionisterne har skabt mest debat, når de har forsøgt at afmytificere *PCI* og *La Resistenza* ved at påpege de grusomheder, der blev begået. Hver gang har venstrefløjens reageret prompte og tilbagevist beskyldningerne med henvisning til, at fascisme og antifascisme ikke kan være to ligeværdige læsenøgler til historien. At Romano beskyldte jøderne for nærmest selv at have fremprovokeret *Holocaust*, var der stort set ingen, der gad at beskæftige sig med. Dagens debat er nemlig først og fremmest et spørgsmål om national identitet.

Den 1. Republik: Nationens redning eller fald?

Historikeren Carl Levy har påpeget tre spørgsmål, som særligt optager historikerne i den igangværende omskrivning af Italiens historie: 1) Hvis alle demokrater per definition er antifascister, var alle antifascister i den italienske modstandsbevægelse da demokrater? 2) Har den nye demokratiske forfatning været med til at svække italienernes nationalfølelse til fordel for et partitilhørsforhold? 3) I hvilken udstrækning videreførte efterkrigstidens partivælde eller *partitocrazia* fascistpartiets *PNFs* politiske praksis?⁶¹

Særligt kommunisternes påståede demokratiske sindelag har stået for skud i revisionisternes nyfortolkning af modstandskampen. En række historikere med Renzo De Felice og Gian Enrico Rusconi i spidsen har sat spørgsmålstegn ved det såkaldte *Svolta di Salerno* i 1944, hvor kommunistlederen Palmiro Togliatti efter sin hjemkomst fra Moskva tilkendegav at ville arbejde inden for landets konstitutionelle demokratiske rammer. De to forfattere mener, at der var tale om et realpolitisk træk, som dækkede over ønsket om at indføre et folkedemokrati i Italien.⁶² En række fordømmende artikler i De Felices tidsskrift *Storia Contemporanea* har argumenteret for, at Togliattis uafhængige og patriotiske linje i høj grad var instrumentel eller direkte styret fra Moskva.⁶³ Hvad end der måtte komme frem af nyt belastende materiale vedrørende Togliattis rolle i den umiddelbare efterkrigstid, ændres der dog næppe på, at kommunisternes talrige opfordringer til kamp mod tyskerne og hvad de betegnede som den landsforræderiske Salò- Republik var oprigtigt mente. Som Levy påpeger, var modstandskampen en patriotisk gerning, som lå i direkte forlængelse af *Risorgimento*-traditionen. Det er desuden vanskeligt at se, hvordan man kan karakterisere en lang række mord på jordbesiddere som et udtryk for *PCIs* manglende demokratiske sindelag. Snarere kan der have været tale om bondekulturens klassiske hævnmod, *vendetta*, ligesom det er blevet påvist at antallet af dræbte i disse *regolamenti di conti* har været stærkt

overdrevent. Faktisk har fænomenet været mere udbredt i Piemonte end i “dødens trekant”, øgenavnet for det område i det kommunistisk dominerede Emilia Romagna, hvor udrensningerne angiveligt skulle være foregået.⁶⁴

Konsekvenserne af nedvurderingen af *La Resistenza* ser man i De Felices tekster. Her fremstilles Mussolinis arrestation og Italiens pagt med de allierede som en tragisk begivenhed i Italiens nyere historie. De Felice betegner spaltningen af Italien i en tysk satellitstat, *La Repubblica Sociale Italiana*, også kaldet *RSI* eller *Salò-Republikken*, og et sydrige, der kæmpede med de allierede, som det absolutte nationale lavpunkt i Italiens historie, idet den symboliserede enden på kongehuset og hærens opløsning.⁶⁵ Hvad der i den antifascistiske “vulgata” opfattes som en befrielseskrig mod den tyske besættelsesmagt var i De Felices fortolkning en borgerkrig rettet mod de italienere, der var loyale mod den norditalienske regering. *Vulgata*’ens dæmonisering af *Salò* overså ydermere, at det var rent patriotiske motiver, der fik Mussolini til at acceptere rollen som leder af *RSI*. Mussolini skulle således have været bekymret for, at Italien kunne lide samme skæbne som Polen. Som påpeget af blandt andre Aurelio Lepre og Carl Levy synes denne tolkning at have et lemfældigt forhold til virkeligheden.⁶⁶ Lutz Klinkhammers banebrydende studie om *RSI* påviser da også, at Mussolinis begrænsede handlefrihed oftest var en bivirkning af bureaukratiske krige mellem forskellige tyske interessegrupper.⁶⁷

I et yderligere forsøg på at revidere hidtil gældende opfattelser, fremførte De Felice den tese, at filosofen Giovanni Gentile, der havde fulgt Mussolini også efter våbenhvilen, og som var blevet dræbt af en gruppe partisaner i 1944, var et eksempel på “forsoningens parti” og “national patriotisme”.⁶⁸ På samme måde opvurderedes det frygtede elitekorps *X-mas*’ leder fyrst Junio Valerio Borghese, der skulle have udvist patriotisk sindelag ved at arbejde for at opdæmme Titos indflydelse i regionen Venezia Giulia. Som anført i Gert Sørensens seneste bog er *X-mas* senere sat i forbindelse

med den antikonstitutionelle og antikommunistiske indsatsgruppe *Gladio*, ligesom Borghese var involveret i det mislykkede kupforsøg i 1970.⁶⁹

De Felices opvurdering af den såkaldte “gråzone” gennem en mistænkeliggørelse af antifascismen og en opprioritering af fædrelandstemaet er ligeledes en væsentlig inspiration for nutidens revisionister. Ernesto Galli della Loggia, der arbejder inden for samme paradigme, argumenterer for, at våbenhvilen førte til fædrelandets død.⁷⁰ Uden *La Patria* har det ikke været muligt at opbygge et nyt Italien. Han angriber den antifascistiske litteratur for at overse, at fredsaftalen med de allierede fra 1947 uretfærdigvis amputerede Italien geografisk.⁷¹ De helt store syndere er dog de tre folkepartier, kristelig-demokraterne, kommunisterne og socialisterne, som etablerede partitokratiet og derved fjernede nationsbegrebet fra den politiske diskurs. Dette perspektiv er udvidet i Giovanni Sabbatucci, Giovanni Belardelli, Luciano Cafagna og Gallia Loggias debatbog *Miti e storia dell’Italia Unita* (Myter og historie i det forenede Italien, 1999). I dette polemiske skrift, som siden hen er blevet døbt “revisionismens bibel”⁷², begræder Belardelli, at italienerne efter fascistens nederlag er blevet berøvet deres hovedstad Rom, idet byen nu kun eksisterer som et negativt fænomen i italienernes bevidsthed, hvilket skyldes republikkens manglende nationale sindelag og folkepartiernes internationalisme.⁷³ I denne forbindelse må man dog spørge, hvordan det overhovedet skulle have været muligt for efterkrigstidens politikere og opinionsdannere at anvende Rom-myten positivt. I den umiddelbare efterkrigstid havde en “positiv” nationalistisk diskurs, der direkte refererede til Rom, næppe kunnet undgå at blive stemplet som filofascistisk. Kun få år forinden havde Mussolini fra talerstolen og gennem økonomisk støtte opmuntret udenlandske højregrupperinger til at gennemføre en fascistisk revolution i Europa under parolen “La dottrina di Roma”, eller “Rom-doktrinen”. Galli della Loggias kritik af folkepartiernes internationalisme mangler desuden at tage i betragt-

ning, at partitokratiet i væsentlig grad overtog fascistens klientelistiske praksis samt tanke-gods inden for rets-, familie-, og arbejds-politik. Ligeledes videreførtes det tidligere regimets statsintervention i industrien, dog med den forskel, at den i efterkrigstiden blev brugt til at modernisere italiensk industri og integrere landet i den internationale økonomi, hvilket kom millioner af italienere til gode i form af forøget velstand.⁷⁴

Et andet kritikpunkt, fremført af Claudio Pavone, går på, om ikke Galli della Loggias definition på en myte ("element der er kunstigt manipuleret og/eller betonet i den offentlige diskurs ud over, hvad der er faktisk belæg for") er så reduktionistisk og ude af takt med den videnskabelige forskning i emnet inden for antropologi og socialvidenskaberne, at den er aldeles uanvendelig.⁷⁵ "Revisionismens bibel" anvender dette mytebegreb til at kritisere *La Resistenza* for bevidst at have overvurderet sin styrke og overspillet sin reelle folkelige opbakning. At der er myter knyttet til enhver modstandsbevægelse er ikke ny viden. I Italien har kritikere med rette påpeget kommunisternes tendens til at tage patent på antifascismen som deres eksklusive varemærke, hvorved folk af en anden politisk observans måske har haft svært ved at forholde sig til et begreb, der per definition i virkeligheden må vedrøre alle demokratiske kræfter. Uden tvivl er det nødvendigt at nuancere historiskrivningen om *la Resistenza*, men kritiserer man ensidigt myten, overser man let den opdragende funktion, den vitterlig har haft, nemlig at skabe et sæt fælles nationale værdier samt en ny fri forfatning i et land med beskedne demokratiske traditioner. Skriver man mytens funktion ud af historiebøgerne er der ikke alene tale om en problematisk fortolkningspraksis: antifascismen mister herved sin status som nøgle til udviklingen af menneskets demokratiske sindelag og bolværk mod de xenofobiske tendenser.

"Ja til revisionismen, men nej til bestemte revideringer"

Sådan lød Nicola Tranfaglia svar på De Felices krav om en revurdering af Italiens fortid.⁷⁶ Ligesom man bør påskønne revisionisternes princip om, at fortiden skal analyseres så fordomsrit og objektivt som muligt, på samme måde gør man som historiker klogt i at nedlægge veto mod den opvurdering af fascismen, som defelicianismen foretager. Debatten i 90'erne har utvivlsomt bidraget til et mere nuanceret syn på Italiens fascistiske fortid og *La Resistenza* i særdeleshed, ligesom den har affødt en lang række specialiserede værker, der tager udgangspunkt i nye og væsentlige arkivfund. Der er efterhånden opnået en vis enighed blandt historikere om, at selv om modstandsbevægelsen i høj grad var med til at bevidstgøre den italienske befolkning om det demokratiske livs idealer og metoder, bør man samtidig ikke fortrænge de forbrydelser og vendetta'er, der blev begået i demokratiets navn. Man bør heller ikke glemme, at *Salò*-republikken betød vidt forskellige ting for forskellige mennesker, og at undertrykkelse af netop det spørgsmål kan være med til blokere for den politiske forsoning, der skal til for at konsolidere demokratiet i Italien.⁷⁷ Når dette er sagt, er det dog bekymrende at se, hvordan debatten har ført til en ukritisk opvurdering af defelicianismen i og uden for Italien. De Felice er i dag blevet salonfæhig i en grad, som man næppe tidligere havde kunnet forestille sig. Den intense markedsføring af revisionismen både på bogmarkedet og i de audio-visuelle medier har ikke kun sat skred i italienernes opfattelse af deres fortid, men har også haft indflydelse i udenlandske akademiske kredse.

For nylig kunne man i det ansete tidsskrift *Journal of Modern Italian Studies* læse en anmeldelse af *Rosso e Nero*, der er den hidtil mest uforbeholdne tilslutning til De Felices teser. John Thayer skriver blandt andet: "Udgiverne af *Rosso e nero* roser De Felice som 'Italiens fremmeste historiker', hvad dem som er forarget over hans værk om den sidste fase af Italiens krig godt kan argumentere for på et

politisk grundlag – hvilket han helt sikkert ventede. Men når drejer sig om omhyggelig research, så vil De Felices imponerende værker om moderne italiensk historie fremstå som model for brug af arkivalier, uundværlig ikke kun for vor forståelse af fascismens oprindelse og 20 årige liv – Il Ventennio – men også for europæisk historie i dette århundrede”. Thayer, som dog anser De Felice’s rankianske ambition for en utopi, ender alligevel med at acceptere De Felices grundtanke: “at rense den italienske og europæiske historiografi”, ligesom han ser *Rosso e nero* som en patriots testamente til det land, han forlader (med henvisning til forfatterens bortgang kort tid efter bogens udgivelse). Anmelderen overtager desuden den italienske historikers kritik af den anti-fascistiske historieskrivning, “som lever efter vulgata’en”.⁷⁸ Kort sagt, ikke et ord om *Rosso e Nero* som De Felices definitive bekendelse til den historiske revisionisme.

Til at fuldende billedet optrykker tidsskriftet en række kongresrapporter om “modstandsmytologi” og “de mange betydninger af anti-fascisme” samt en indledning, hvori det understreges, at De Felice “forstod, at historien aldrig kan stille sig tilfreds med en ortodoks tolkning af nogen som helst begivenhed”.⁷⁹ Glemte er bevæggrundene bag den kritik, der har haglet ned over De Felice siden 70’erne, nemlig at hans såkaldte empiriske tilgang åbenlyst glemte at nævne mange af Mussolini og regimets forbrydelser såsom udryddelseskrigene og massakrerne i Etiopien og terroriseringen af civilbefolkningen. Den manglende stillingtagen til fascismen banede desuden vej for noget nær en frifindelse af Mussolini.⁸⁰ De Felices empirisme og erklærede modstand mod den historiske interpretation var i kritikernes øjne snarere et snedigt våben i den allestedsnærværende kulturkamp end et decideret forsøg på med størst mulig forklaringskraft at kaste lys over et mørkt kapitel i Italiens historie.

Revisionisternes krav om en fordomsfri ideologihistorisk tilgang til fortiden er også ved at vinde indpas blandt skandinaviske historikere. Ottar Dahls *Syndicalism, Fascism*

and Post-Fascism in Italy 1900-1950 fra 1999 bekender sig til denne vinkling på historien og afskriver følgelig den marxistiske analyse af fascismen som “false consciousness”. Som anført af Gert Sørensen synes Dahls fokusering på syndikalismens selvforståelse ind i mellem at gøre forfatteren aldeles uopmærksom på syndikalisternes blindhed over for den kontekst, de var eksponeret i. Det syndikalistiske projekts begrænsede muligheder og råderum i et fascistisk diktatur overvejes end ikke. Onde tunger kunne derfor hævde, at Dahl hermed selv har gjort sig skyldig i det, han i sin udmærkede bog om historisk metode fra 1967 kalder for “ensidighed” og “skjevhet i framstillingen”. Den norske historiker overser muligvis, at den italienske tradition, snarere end en fordomsfri tilgang til historien, kan karakteriseres som en kulturkamp, hvor alle kneb gælder.⁸¹

Den seneste tids polemik herhjemme om, hvorvidt Den store danske Encyklopædi er mere skånsom i sin behandling af venstrefløjen end af højrefløjen har for alvor bragt ordet revisionisme ind i den danske debat.⁸² Hvorvidt angrebene på Encyklopædien er udtryk for en decideret højrevisionistisk tankegang kræves der nok et bedre slutningsgrundlag for at kunne afgøre. Debatten afspejler dog uden tvivl et stadig mere polariseret diskussionsklima. I forbindelse med udgivelsen af Peter Øvig Knudsens bog om stikkerlikvideringerne under Besættelsen, i sig selv et lødigt journalistisk værk, har man ligeledes kunnet bemærke en ny sprogbrug, som uvægerlig leder tanker hen på Italien. En vending som “modstandskampens myte”, som er central for det revisionistiske vokabular, har således været brugt i tv-mediets overfladiske behandling af sagen. Det behøver ikke at være af det onde, så længe udtrykket dækker over journalister og historikeres hæderlige forsøg på at nuancere fortiden. Dog finder jeg det problematisk, når Cecilie Banke i *Information* slår et slag for historierevisionismen som udtryk for en særlig moralsk form for historieskrivning.⁸³

Cecilie Bankes udlægning af revisionisme-

begrebet er en velmenende karakteristik af den progressive historieforskning anno 2001. Bankes problem består dog netop i det velmenende. Hun ønsker et opgør med "ideologien", "en ny dagsorden", "en dybere forståelse for individets stillingtagen" og "for de handlinger, vi ikke bryder os om". Hun mener, at ansvaret skal "placeres hos det enkelte menneske", at revisionismen i bund og grund er "et opgør med fortiden". "Vi ved ikke, om modstandsfolkene var så gode, som vi hidtil har fået fortalt", indprenter Banke os. Alt sammen i forvisning om, at historikeren på den måde kommer "ud i den anden ende med et revideret og tidssvarende syn på såvel fortiden, som det gode og det onde". Men, hvem er det egentlig, der særlig har gjort sig til fortæller for sådanne synspunkter? Det er blandt andet Renzo De Felice, der under identiske paroler har ført an i en årtier lang kulturkamp. Den såkaldte "videnskabelige revisionisme" er, modsat hvad Cecilie Banke synes at mene, slet ikke et opgør med ideologierne. Tværtimod er den tæt knyttet til en bestemt højrefløjsideologi med dybe rødder i koldkrigs-klimaet fra før 1989. Revisionismen er kun et opgør med én bestemt ideologi, nemlig venstrefløjens. Ydermere har den tyske, spanske og den italienske revisionisme, såvel den videnskabelige som den uvidenskabelige, forbrudt sig imod det eneste, som historikeren vitterlig har at klynge sig til, nemlig virkelighedsprincippet. Inden man gør revisionisme til et plusord på dansk, bør man overveje den historiografi, man hermed også legitimerer. Konsekvenserne ved at lade være synes uoverskuelige. Især hvis man som Cecilie Banke er ansat på et center for Holocaust- og folkemordsstudier.

Et internationalt seminar i Rom samlede i år en række internationale fascisme-eksperter, som ud over defelicianeren Giovanni Sabbatucci også talte De Felices "historiske fjende" Denis Mack Smith. Seminaret var en opfølgning på en seminarrække afholdt af *Ugo Spirito*-Fondet i 1998, hvor blandt andre Nolte, Romano, Perfetti og Michael A. Ledeen (redaktøren af De Felices interviewbog *Intervis-*

ta sul fascismo) samt Italiens tidligere præsident Francesco Cossiga gav deres bud på De Felices betydning for fascismeforskningen. Dette års seminar var, Mack Smiths tilstedeværelse til trods, endnu mere end de foregående tilrettelagt som en hyldest til De Felice, hvilket førte til følgende overskrift i avisen *La Repubblica*: "E tutti assolvono Renzo De Felice" eller på dansk "nu frikender de alle Renzo De Felice". Denne tendens er også at spore på det italienske bogmarked, hvor det efterhånden vrimler med revisionistisk litteratur; selv De Felices problematiske leksikonartikel om "fascismo" fra *Enciclopedia del Novecento*, hvor fascismen på det nærmeste frarøves en hver lighed med nazismen, er blevet genudgivet som selvstændigt værk med kommentarer af Sergio Romano og historieprofessoren Francesco Perfetti.⁸⁴ Gennem sin forfatterkonstellation er udgivelsen endnu et udtryk for det symbiotiske forhold, der er opstået mellem den uvidenskabelige og den videnskabelige revisionisme. Forlaget *Liberal*, der indtil for nylig havde Italiens nuværende præsident Carlo Azeglio Ciampi som medlem af sin æreskomité, har fortsat denne linje gennem publikationer af blandt andet Romano, Furet, Pipes og De Felices tekster.

De Felices rankianisme videreføres i dag af Sergio Romano, om end i en populistisk og naiv positivistisk form. Romano opererer paradoksalt nok med dikotomien sand/falsk, samtidig med at han som en anden postmodernist hylder Tilfældet som historiens styrende princip. Dikotomien anvendes især til at fordømme venstrefløjen. Romano taler ligefrem om flere falske marxistiske tolkninger, der alle har det til fælles, at de frikender Sovjetregimet for dets forbrydelser.⁸⁵ Helt i revisionismens ånd åbner han marxisternes skabe på vid gab for læseren, og ud vælter det med parallelle lig til nazismen og fascismens ofre. Efter således at have bragt de "legalistiske" historikere i miskredit, introduceres revisionisten, via en parafrasering over De Felice's *Rosso e Nero*, som den egentlige historiker.⁸⁶ Med slet skjult reference til Rankes maksime "Wie es eigentlich gewesen" betegnes revisio-

nistens udlægning som “la vera Storia”, den sande eller sandfærdige Historie.⁸⁷ Men hvori består denne sande Historie? Mod slutningen af *Confessioni di un revisionista* og efter en lang række frontalangreb på venstrefløjens historieskrivning gør Romano sig noget overraskende til talsmand for, at kulturkampen mellem højre og venstre nu må ophøre, og argumenterer endvidere for, at den epoke er slut, “hvor hver enkelt af os var nødt til at forsvare kommunismens historie mod demokratiernes historie og omvendt, ‘venstrefløjens historie’ mod ‘højrefløjens historie’ og omvendt”. Romano udbeder sig læserens forståelse for, at “det 20. århundrede ligesom de foregående århundreder er gjort af mennesker og stater, som ikke er fuldstændig gode eller fuldstændig onde [...]. Vi vil forstå, at den store hovedperson i menneskelivet er Tilfældet, det vil sige det uforudsigelige resultat af en uberegnelig kombination af begivenheder”.⁸⁸ At “Tilfældet” har villet, at sandheden eller “la vera Storia” konsekvent har ligget et godt stykke til højre for midten synes læseren blot at måtte acceptere som et forunderligt resultat af historiens uforudsigelige og skæve gang.

Romanos historiesyn, hvis man da kan tale om et sådant, er en primitiv aflægger af den konservative individhistorie. Hans revisionistiske arbejder lider både af videnskabelig inkonsistens og mangel på originalitet, idet han uden fornøden historisk indsigt og ganske ukritisk dækker sig ind under andres citater. Når han gør status over, hvem der er helte og skurke, ofrer og bødler i det 20. århundredes historie, sker det efter et arbitrært pointsystem og uden skelen til de enkelte kombattanters divergerende værdigrundlag eller repræsentativitet. Romanos opvurdering af Franco-regimet og sønderlemmende kritik af Den II Spanske Republik er intet andet end en projicering af defelicianismens kritik over på “det sorte” og “det røde” Italiens aktive deltagelse i Den Spanske Borgerkrig. De Felices to helte fra *Rosso e nero*, antifascisten Alfredo Pizzoni og fascistens Junio Valerio Borghese, spøger i baggrunden, når Sergio Romano uddeler maximumpoint til den angrende kommunist

Giuliano Bonfante og den fremsynede monar-kist og antikommunist Edgardo Sogno.

Hvis revisionisterne havde bidraget med en ny og epokegørende fortolkningspraksis, der med størst mulig forklaringskraft belyste forholdet mellem virkelighed og erindring, historie og myter, ville man da nogensinde betvivle, at historikerne, herunder også de danske, kunne være andet end revisionister?

Noter

Tak til Kay Lundgreen-Nielsen og Angel Viñas, med hvem jeg diskuterede Sovjetunionens rolle i Den Spanske Borgerkrig.

1. Mussolini citeret efter Aurelio Lepre, *Mussolini*, Laterza, Rom-Bari 1998, s. 52
2. For en nærmere gennemgang af Matteotti-affæren se *ibid.*, ss. 45-54; Nicola Tranfaglia, *La prima guerra mondiale e il fascismo*, bind XXII i *Storia d'Italia* (red. G. Gallazzo), UTET, Torino 1995, ss. 336-350; Mauro Canali, *Il delitto Matteotti*, Il Mulino, Bologna 1997
3. Paul Preston, *Franco. A Biography*, Fontana Press, London 1993, ss. 136-137; P. Preston, *A Concise History of the Spanish Civil War*, Fontana Press, London 1996, ss. 71-72; Julio Gil Pecharromán, *La Segunda República*, Historia 16, Madrid 1989, s. 193
4. Sergio Romano, “La seconda guerra di Spagna”, in Nino Isaia et al, *Due fronti. La grande polemica sulla guerra di Spagna*, Liberal Libri, Firenze 1998, s. 193
5. Domenico Losurdo, *Il revisionismo storico. Problemi e miti*, Laterza, Rom-Bari 1998, ss. 3-7. Cfr. François Furet, *Se Penser la Révolution Française*, Gallimard, Paris 1995
6. For en kritisk gennemgang af den danske venstrefløjs forhold til Sovjetregimets forbrydelser se Bent Jensen, *Stalinismens fascination: og de danske venstreintellektuelle*, Gyldendal, København 1984
7. Cfr. N. Tranfaglia, *La Prima Guerra Mondiale...*, *cit.*, ss. 663-664
8. Cfr. Carlo Ginzburg, “Unus Testis. Jødeudrydelsen og virkelighedsprincippet”, in *Id.*, *Spor*, (red. af Morten Thing i samarbejde med Gert Sørensen), Museum Tusulanum, København 1999, ss. 152-157
9. Resumé af debatten om *combat*-filmene samt citater i Sergio Luzatto, *Il Corpo del Duce*, Einaudi, Torino 1998, s. 229
10. Carl Levy, “Historians and the ‘First Republic’”, in Stefan Berger et al (red.), *Writing National Histories. Western Europe Since 1800*, Routledge, London 1999, s. 265

11. Se fx Denis Mack Smith, "Un monumento al duce", in Piero Meldino (red.), *Un monumento al duce?*, Guaraldi, Firenze-Rimini 1976, ss. 28-47. På samme tidspunkt begyndte tyske revisionister som Nolte, Hilgruber og Stürmer at fokusere ensidigt på Nazismen som moderniseringsfaktor. I den såkaldte Historikerstreit argumenteredes der for, at nazismen og stalinismen var hinandens totalitære refleksioner, og at det tyske folk ikke var eneansvarligt for nazismens forbrydelser. Om tysk historisk revisionisme, se Adam Holm, "Det patologiske skyldkompleks. Den neo-konservative historiker som kirurg", *Kritik* 127, 1997, ss. 21-35
12. Cfr. Thorsten Borring Olesen, "Et langvarigt forhold. Renzo de Felice og Mussolini-biografien", *Historisk Tidsskrift*, 91:2, 1991, ss. 507-525; Gert Sørensen, *Den dobbelte stat. Kvønnike om magtens hemmeligheder i Italien*, Museum Tusulanums Forlag, København 1998, ss. 240-246
13. N. Isaia et al, *Due fronti...*, cit.
14. Renzo De Felice, *Rosso e Nero*, Baldini & Castoldi, Milano 1995, ss. 17, 24-25
15. For eksempel S. Romano, *Confessioni di un revisionista. Uno sguardo sul secolo dopo la morte delle ideologie*, Ponte alle grazie, Milano 1998, s. 8; Francesco Perfetti og Sergio Romano i radiointerviewet "Grillo", *Giornale Radio Rai III*, 5-11 juni 1998 (Kan høres på www.grr.rai.it/arca/servizi/cultura/giu98/005cult.htm; Giovanni Belardelli et al, *Miti e storia dell'Italia unita*, I Mulino, Bologna 1999, ss. 5-9, 223-229. Montanelli forsvarer jævnligt De Felice i sin avisklumme "La Stanza di Montanelli" og vedkender sig desuden Romanos historiesyn i Id., "L'avversario? Squalificatelo", in N. Isaia et al, *Due fronti...*, cit., p. 165. Se i øvrigt R. De Felice, "Il Novecento dei dittatori", in R. De Felice et al, *Una polemica sull'illusione comunista*, Liberal Libri, Rom 1999, ss. 29-45
16. *Ibid.*, ss. 41-42
17. *Ibid.*, ss. 42-45; S. Romano, *Confessioni...*, cit., ss. 16, 141; G. Belardelli et al, *Miti e storia...*, cit., ss. 6-9
18. Angelo del Boca, "Una lunga battaglia per la verità", in Angelo Del Boca et al, *I gas di Mussolini. Il fascismo e la guerra d'Etiopia*, Rom 1996, ss. 17-48; Roberto Gentilli, "La storia aeronautica e il problema dei gas", in *Ibid.*, cit., p. 136
19. A. Del Boca, *La guerra d'Abissinia 1935-41*, Feltrinelli, Rom 1965
20. David Thomson (red.), *The Era of Violence 1898-1945*, Cambridge 1960, p. 493. Det skal dog understreges, at den ansete Cambridge-udgivelse ikke nævner englændernes egen brug af giftgas i Irak i 1920.
21. A. Del Boca, "Introduzione", in A. Del Boca et al, *I gas di Mussolini...*, cit., ss. 9-10
22. A. Del Boca, "Una lunga battaglia...", cit., ss. 23-24
23. I. Montanelli, *Guerra e pace in A.O.*, Firenze 1937; I. Montanelli, *Ambesà*, Milano 1938
24. *Corriere della Sera*, 29 oktober 1995 samt ikke angivet dag i august, cit. in A. Del Boca, "Una lunga battaglia...", cit., ss. 29, 31
25. *Il Messaggero*, 12 november 1995
26. Forsvarsministerens skrevne svar til de deputerede Vittorio Emiliani og Valdo Spini n.4-13103, cit. in A. Del Boca, "Una lunga battaglia...", cit., ss. 39-40
27. *Corriere della Sera*, 13 februar 1996, cit. in *ibid.*, s. 43
28. Mussolini til Graziani, hemmelige telegrammer 8.6.1937 og 8.7.1936, cit. in A. Del Boca "I telegrammi operativi di Mussolini", in A. Del Boca et al, *I gas di Mussolini...*, cit., ss. 154, 162
29. Hvilken status, den indfødte befolkning præcis skulle have, gav dog anledning til divergerende *Impero*-teorier. Cfr. Mariella Cagnetta, *Antichisti e impero fascista*, Dedalo Libri, Bari 1979; Steen Bo Frandsen, "Fascismen og det romerske imperium", in Otto Steen Due et al (red.), *Imperium Romanum. Realitet, idé, ideal*, bind III, Tidsskriftet SFINX, Aarhus 1993, s. 117
30. A. Del Boca, "Una lunga battaglia...", cit., s. 48
31. Gian Enrico Rusconi, "Introduzione", in Ernst Nolte, *Nazional-socialismo e bolscevismo. La guerra civile europea 1917-1945*, Rizzoli, Milano 1997, s. XVII
32. Se note 11
33. A. Holm, "Det patologiske skyldkompleks...", cit., s. 35
34. I. Montanelli, "L'avversario...", cit, s. 163
35. Ciano-"Doria"/Bossi, hemmeligt telegram n. 1992, 19.8.1937, Ufficio Spagna Telegrammi (herafter UST), busta 347, Archivio Storico-Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri (herefter ASMAE), Rom
36. "Doria"-Ufficio Spagna, hemmeligt telegram n. 2552, 20.8.1937, UST, busta 364, ASMAE, Rom.
37. S. Romano, "Le due guerre di Spagna", in N. Isaia & et al, *Due fronti...*, cit., ss. ix-xv.
38. Edgardo Sogno citeret efter S. Romano, *Confessioni...*, cit., s. 11
39. Lucio Ceva, "Ripensare Guadalajara", in *Italia Contemporanea*, n. 192, settembre 1993, ss. 478
40. Preston, *Franco...*, cit., s. 149
41. Cfr. Mcgregor Knox, "Il fascismo e la politica estera", in R. J. Bosworth & S. Romano (red.), *La politica estera italiana, 1860-1895*, I Mulino, Bologna 1991, s. 326; P. Preston, "Italy and Spain in Civil War and World War, 1936-43", in S. Balfour & P. Preston (red.), *Spain and the Great Powers in the Twentieth Century*, Routledge, London 1999, ss. 151-152
42. *Ibid.*, ss. 174-175
43. Morten Heiberg, "Nuove considerazioni sulla

Guerra di Spagna: la storia segreta dell'intervento militare italiano", in Michele Abbate, *Pensiero ed azione totalitaria tra le due guerre mondiali*, Centro Falisco di Studi Storici, Orte/Civita Castellana 2000, ss. 43-62

44. P. Preston, *Franco...*, cit., s. 302

45. M. Heiberg "Nuove considerazioni"

46. *Ibid.*, ss. 52-56

47. S. Romano, "Le due guerre...", cit., s. xii

48. S. Romano, "La seconda guerra...", cit. s. 191

49. Gabriele Ranzato, "Perché nascondere i crimini di Franco?", *La Repubblica*, 23.5.1998

50. En god kildekritisk udgave af Dimitrov og Stalins korrespondance vedrørende Spanien og Komintern er netop blevet udgivet. Cfr. Alexander Dallin og F.I. Firsov, *Dimitrov and Stalin. Letters from the Soviet Archives*, Yale University Press, New Haven og London 2000, ss. 44-82

51. Antonio Elorza og Marta Bizcarrondo, *Queridos camaradas. La internacional comunista y España 1919-1939*, Planeta, Barcelona 1999, s. 461

52. *ibid.*, ss. 460-461

53. Michael Alpert, *A New International History of the Spanish Civil War*, The Macmillan Press, Houndmills, Basingstoke og London 1994, ss. 72-76; Gerald Howson, *Arms for Spain, the Untold Story of the Spanish Civil War*, St. Martin's Press, New York 1998, ss. 121, 151, 239-251. Imod Howsons tese kan indvendes, at prisberegningerne foregik på baggrund af såkaldte *multiple exchange rates*. Russerne havde ikke nogen erfaringer med markedsøkonomisk beregninger eller med at sælge våben på det internationale marked. Muligvis solgte man de mere sofistikerede våben efter en højere rubel-/dollarkurs og andre våben som f.eks. maskingeværer efter en lavere kurs.

54. Se fx Roberto Cantalupo, *Fu la Spagna. Ambasciata presso Franco. Febbraio-aprile 1937*, Mondadori, Milano 1948

55. Romano citeret efter Enrico Deaglio, "L'ambasciatore che porta pena", *Diario della Settimana*, 24-30 juni 1998. Også optrykt i N. Isaia et al, *Due fronti...*, cit., s. 154

56. *Ibid.*, p. 154

57. Romano citeret efter *ibid.*, s. 155

58. S. Romano, *Confessioni...*, cit., ss. 134-138

59. Indro Montanelli, "L'avversario...", cit., s. 165

60. E. Deaglio, "L'ambasciatore. . .", cit., s. 155

61. C. Levy, "Historians...", cit., s. 266

62. *Ibid.*, s. 267. Rusconi er ikke revisionist, men forsøger at indgå i en kritisk dialog med revisionismen. Han har blandt andet introduceret Noltes forfatterskab i Italien. Se note 31

63. E. Aga-Rossi og V. Zaslavsky, "L'Urss, il Pci e l'Italia: 1944-48", *Storia Contemporanea*, 1994, vol. XXV, no. 6, ss. 929-982; Salvatore Secchi, "Togliatti

e la questione nazionale: un pretesto per la legittimizzazione", *Storia Contemporanea*, 1993, XXIV, numero 6, ss. 983-1039. C. Levy, "Historians...", cit., s. 267

64. *Ibid.*, s. 269. Cfr. N. S. Onofrio, *Il Triangolo Rosso (1943-1947)*, Sapere, Rom, 1994

65. R. De Felice, *Rosso...*, cit., s. 32. Cfr. G. Sørensen, *Den dobbelte stat...*, cit., s. 240

66. A. Lepre, *Mussolini*, cit. 119; C. Levy, "Historians. . .", cit., s. 271

67. For den tyske ambassadør Rudolf Rahn var det magtpåliggende at Mussolini havde en vis beslutningskompetence, idet han selv havde direkte adgang til den italienske leder. Det var således muligt for Rahn at forhindre, at andre tyske organer tiltog sig retten til at udstede direkte ordre. Cff. Lutz Klitthammer, *L'occupazione tedesca in Italia 1943-1945*, Boliati-Boringhieri, Torino 1993, s. 420.

68. Citeret efter G. Sørensen, *Den dobbelte stat...*, cit., ss. 241-242

69. *Ibid.*, s. 242

70. E. Galli della Loggia, *La morte della patria*, Bari 1996

71. G. Sørensen, *Den dobbelte stat...*, cit., s. 244.

72. G. Belardelli et al, *Miti e storia...*, cit.; Simonetta Fiori, "La bibbia dei revisionisti", *La Repubblica*, 22.10.1999

73. G. Belardelli et al, *Miti e storia...*, cit., s. 19

74. C. Levy, "Historians...", cit., s. 275

75. G. Belardelli et al, *Miti e storia...*, cit., s. 157; Claudio Pavone, "Voi crociati prigionieri del pregiudizio", *La Repubblica*, 22.10.1999

76. N. Tranfaglia, *Un passato scomodo, Fascismo e postfascismo*, Laterza, Roma-Bari 1996, s. 63

77. C. Levy, "Historians...", cit., s. 276. Se i øvrigt G. Sørensen, *Den dobbelte stat...*, cit., s. 235

78. John Thayer, "Renzo De Felice, Rosso e Nero, 1995", in *Journal of Modern Italian Studies*, vol. 4, n. I, 1999, ss. 97-116

79. Cfr. Borden W. Painter, Jr., "Renzo De Felice, the Resistance and the Historian's Task", in *ibid.*, s. 31

80. D. Mack Smith, "Un monumento...", cit., ss. 28-47; T. Borring Olesen, "Et langvarigt forhold...", cit.;

N. Tranfaglia, *Un passato scomodo...*, cit., ss. 67-69.

Som påpeget af Gert Sørensen udtrykker De Felices egen lærer Cantimori skepsis over for metoden i forordet til første bind af Mussolini-biografien. Cfr. G. Sørensen, *Den dobbelte stat...*, cit., s. 239

81. Ottar Dahl, *Fascism and Post-Fascism in Italy 1900-1950*, Solum Forlag, Oslo 1999; Gert Sørensens anmeldelse af Dahls bog i *Historisk Tidsskrift*, 100:1, 2000, ss. 225-227; O. Dahl, *Grunntrekk i historieforskningens metodelære*, Universitetsforlaget, Oslo-Bergen-Tromsø 1967, s. 126

82. Debat i *Politiken* marts-april 2001

83. Cecilie Banke: "Vi har hver især et ansvar", *Information*, 24.03.2001

84. R. De Felice, *Fascismo*, Luni Editrice, Milano 1998. Herved ignorerer den italienske historiker de fælles træk ved de fascistiske regimer som fx Stanley Payne har fremanalyseret. Jfr. Stanley Payne, *Fascism: Comparison and Definition*, University of Wisconsin, Madison 1980

85. S. Romano, *Confessioni...*, cit., ss. 13-16, 21-22, 41

86. *Ibid.*, ss. 8, 16

87. S. Romano, "La seconda guerra...", cit., s. 202

88. S. Romano, *Confessioni...*, cit., ss. 140-141

Abstract

Morten Heiberg: The parallel Corpse: History and Myths in Italian Historical Revisionism after Renzo De Felice, *Arbejderhistorie* 2/2001, s. 1-22.

Albeit formally scientific and objective in their approach to the Fascist phenomenon, Italian historical revisionists have often been accused of deliberately omitting historical evidence of Fascist destructiveness. In response, revisionists claim that traditional antifascist readings of the Resistance have been based on an entirely false interpretation, which fails to consider the dubious democra-

tic credentials of a part of the Italian Left. Revisionists also criticize antifascist historiography for its complete lack of scientificity. The present article provides a critical survey of the recent historical debates in Italy especially with regard to "Resistance mythology" and the Italian Fascist intervention in the Spanish Civil War 1936-1939. Traditionally, a distinction has been made between serious scientific revisionists and those, who define themselves as revisionists, but completely lack scientificity. Such a distinction, however, seems more and more difficult to uphold. One might argue, in fact, that the two revisionist currents are now melting into one revisionist grey-zone, as the formally "objective" revisionists seem to be loosing the remains of their scientific habitus at the expense of a merely political and ideological program. Italian revisionism has turned into a sort of anti-antifascist orthodoxy, the first victim of which has been the historical reality.

Morten Heiberg
Ph.d.stipendiat
Romansk Institut
Københavns Universitet
Tlf. 35 32 84 33